

Kamusal Alanın Kavramsal Sınırları

MUSTAFA ALİ MİNARLI*
aliminarli@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5821-1324

Öz: Bu çalışmanın amacı çağdaş sosyal teoride sıklıkla değinilen bir tema olan kamusal alanın kavramsal sınırlarını ortaya çıkarmaktır. Kamusal alanın fenomenolojik olarak ihtiva ettiği öğelerin ne olduğu, nasıl bir işlev sergilediği incelemenin temel sorunsalını teşkil etmektedir. Bu bağlamda, çalışmada öncelikle kamusal alana günümüz anlamını kazandıran teorik çabalara değinilmiştir. Hannah Arendt, Jürgen Habermas, Oskar Negt-Alexander Kluge, Richard Sennett ve Nancy Fraser'in kavramın politika teorisine dahil olmasında oynadıkları rol incelenmiştir. Takiben, kavramın günümüz ve önceki tarihler arasında ihtiva ettiği anlamda herhangi bir değişiklik olup olmadığı sorgulanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda kavramın semantik kökleri ve işlevsel nitelikleri araştırılmıştır. Daha sonra, kamusal alanın özel alandan farkları incelenerek aleniyet ve çoğulluğun kavramsal olarak kurucu nitelikler sergilediği tespit edilmiştir. Çalışmada, son olarak, kamusal alanın politika ve demokrasiyle ilişkisine değinilmiştir. Böylelikle, kavramın fenomenolojik bütünlüğü açısından aleniyet ve çoğulluğun yanı sıra politik bir telosa da gereksinim duyduğu anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kamusal alan, Demokrasi, Siyasallık.

Giriş

Yirminci yüzyılın son çeyreğinin sosyal teori açısından başlıca önemi kamusal alan mefhumunun literatürün anahtar kavramlarından biri haline gelmesidir. Özellikle, 80'li yılların sonu itibariyle Jürgen Habermas, Oskar Negt ve Alexander Kluge'nin eserlerinin İngilizce'ye çevrilmesiyle popülerleşen kavram politika teorisinin önemli bir inceleme sahası olmuştur. Kavram, dönemin konjonktürünün de etkisiyle Soğuk Savaş sonrası Batı toplumlarının sosyal ve politik anlamda karşılaştığı problemleri aşma yönünde önemli bir araç olarak görülmüştür. Bu bağlamda, sanayi sonrası toplumların bir yandan neo-liberal siyasalar nedeniyle reel anlamda fakirleşmesi, diğer yandan mevcut demokrasilerin yapısal sorunları dolayısıyla apolitik bir evrenin parçası haline gelmesinin neden olduğu meşruiyet krizine sosyal teorice verilmiş bir cevap olarak kabul edilmiştir. Farklı araştırma alanlarından pek çok düşünür kavramın çağdaş dünyanın reel sosyalizmin çöküşünün ardından tarihin sonu teziyle

* Arş. Gör. Dr., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.

simgeselleştirilen beklentilerinin umulduğu gibi neticelenmemesiyle ortaya çıkan sosyo-politik krize kuvvetli bir cevap oluşturduğunu vurgulamıştır. Kamusal alanın yeniden keşfi olarak tanımlanabilecek bu eğilim kavramın bir yandan toplumsal ve politik potansiyeline dair incelemeleri arttırırken diğer yandan çağdaş dünyanın sorunlarını çözen sihirli bir değnek şeklinde bir anlamı içermesine de neden olmuştur. Başka bir anlatımla, ideolojik bir zırh kuşanmasını sağlamıştır. Dolayısıyla, pek çok felsefi soruşturma ve bilimsel araştırmanın siyaseten doğrucu (*politically correct*) bir ön kabulü olmuştur. Bu durum da kavram hakkındaki spekülative ve olgusal örüntülerin keşfini zorlaştırmıştır. Diğer bir ifadeyle, kavramın ideolojik bir çerpele çevrenmesi öze dair soruşturmaların derinleşmesini engellemiştir. Böylelikle, kavram, kavramsal sınırlarını niteleyen tarihsel referanslardan yoksun muğlak bir anlam evreninin parçası olmuştur. Bir bakıma, tıpkı demokrasi mefhumunda olduğu gibi hakkında bahsedildiğinde vurgulanan şeyin anlaşılamadığı akışkan bir nitelik sergilemiştir.

Kamusal alanın postmodernleşmesi olarak ifade edilebilecek bu durum mefhumun hem kavramsal hem de teorik anlamda taşıyıcısı olduğu tarihselliğin yitimine işaret etmektedir. Zira mefhumun temsil ettiği olgusal sınırlarını oldukça genişletmekte, dolayısıyla bir anlam krizine yol açmaktadır. Bu bağlamda, kamusal alanın ne olup ne olmadığına dair sürekli bir soruşturma halinin kavramın hem kavramsal hem de teorik anlamda mevcudiyetini sürdürebilmesi açısından önem taşıdığı aşıkardır. Aksi halde, kavramın siyasal ve toplumsal olarak ifade ettiği anlamın içtimai biraradalığa yönelik olası katkıları ortadan kalkacak, dolayısıyla, kavram içi boş bir gösterene dönüşecektir.

Bu çalışmada, bahsi geçen krize karşı kamusal alanın kavramsal bir yeniden okuması amaçlanmaktadır. İnceleme nesnesinin fenomenolojik olarak ihtiva ettiği öğelerin ne olduğu sorusuna odaklanılmaktadır. Diğer bir deyişle, kamusal alanın kavramsal sınırları sorunsallaştırılmaktadır. Böylelikle, kavramı günümüzdeki biçimiyle konsolide eden fenomenolojik özelliklerin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, öncelikle kamusal alana günümüz anlamını kazandıran kuramsal gelişmelere değinilmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı itibariyle özellikle Kıta Avrupası'nda politika teorisindeki soruşturmaların kamusal alanı günümüz anlamıyla ortaya çıkardığı vurgulanmaktadır. Söz konusu minvalde, Hannah Arendt, Jürgen Habermas ve Oskar Negt-Alexander Kluge, Richard Sennett ve Nancy Fraser'in kavram hususundaki kurucu rolü açığa çıkarılmaya çabalanmaktadır. Çalışmada, takiben, kamusal alanın ihtiva ettiği anlamın tarihsel olarak herhangi bir değişiklik yaşayıp yaşamadığını sorgulamak amacıyla kavramın etimolojik/semantik kökleri ve işlevsel nitelikleri incelenmektedir. Böylelikle, kavramın hem süreklilik ve kopuşları hem de politika açısından teşkil ettiği yer görülmeye çalışılmaktadır. Son olarak, çalışmada kamusal alanın özel alandan farkları açıklanarak kavramın genel olarak politika özel olarak da demokrasiye içkin bir karakter taşıdığı vurgulanmaktadır.

Kuramsal Öncüler

Kamusal alanın kavramsal olarak ihtiva ettiği niteliklerin ifşasına sözcüğün dağar-

çığımıza bundan hemen hemen yarım asır önce birkaç düşünürün hatırlatmasıyla girdiğini belirterek başlamak önem taşımaktadır. Aksi halde, kavramın günümüzdeki anlamıyla kullanımının köksüzleşme riski ortaya çıkar. Nitekim pek çok araştırmanın kamusal alan mefhumunun tarihselliğine değinmesi sözcüğün ziyadesiyle etimolojik bağlantılarının gösterilmesinden ibarettir. Yani, Antik Yunan politik kültürüne standart bir ziyaretle sınırlıdır. Dolayısıyla, kavramın içerdiği anlamın kısıtlı bir zaman içindeki boyutlarıyla alakadardır. Bu vesileyle kamusal alanın bir kavram olarak ifade ettiği anlamda yaşanan değişimleri göz ardı eden günümüzdeki soruşturmaların pek çoğunun olgunun hakikatini eksik bir biçimde yansıttığını söylemek mümkündür. Halbuki kavrama atfedilen anlamın sürekliliğinde bazı dramatik kırılmalar yaşanmıştır. Zira daha önce görülmedik bir biçimde 20. yüzyılın ilk yarısında totaliter rejimlerin insan hayatının en mahrem yerlerine değin müte-caviz girişimlerinin olağanlaştığı bir dönem yaşanmıştır. Dolayısıyla, kamusal alana atfedilen anlam da antik anlayıştan farklılaşmıştır. Bir bakıma, işlevsel bir değişim olarak nitelendirilebilecek bu durum kamusal alan mefhumunun içerdiği anlamın edimselliğini etkin bir boyuttan edilgen bir boyuta çekmiştir. Antikitenin, politik katılımın ödev olduğu yurttaşlık anlayışına göre organize edilmiş pozitif kamusalılığı yerini yurttaşlarının öncelikle yaşam bütünlüğünü muhafaza etmeye odaklı negatif bir kamusalılık anlayışına bırakmıştır. Başka bir ifadeyle, politik öznenin hak ve ödevler çerçevesinde etkin olmasını mümkün kılan kamusalılık düşüncesinden politik öznenin mevcudiyetini korumaya çalışan edilgen kamusalılık düşüncesine geçilmiştir. Bu bağlamda, kamusal alan mefhumunu temel alan günümüz çalışmalarının esasında farklı bir tarihselliğin anlam verdiği kavramsal bir alanı vurguladığı ifade edilebilir. Söz konusu ardalanı kuramsallaştırmanın tarihini ise Hannah Arendt'in *Totalitarizmin Kaynakları* ve İnsanlık Durumu isimli eserlerine değin götürmek mümkün gözükmektedir. Her ne kadar söz konusu kavramın Aydınlanma Dönemi izdüşümlerini J. J. Rousseau¹'nin genel irade tartışması, 19. yüzyıldaki izdüşümlerini Alexis de Tocqueville²'nin demokrasi üzerine tartışması ve 20. yüzyılın başlarındaki izdüşümlerini ise Walter Lippman³'in kamuoyu tartışması ekseninde çıkarsamak olası görünse de, çağdaş anlamda kullanımının Arendt'e nispet edilmesi daha doğru olacaktır. Zira kamusal alanın koruyucu boyutunu vurgulayan ilk düşünürlerden biri kendisidir. Ayrıca yazar, Aristotelesçi politik geleneğin takipçisidir. Dolayısıyla, kavramın Antik anlamının da ziyadesiyle bilincindedir. Bu bağlamda, yazarın politika teorisiyle antik dönem ve modernite arasında bir nevi köprü oluşturduğunu ifade et-

1 Rousseau'nun genel irade kavramsallaştırmasının demokrasi mefhumuna eşitlik ve siyasal yargıların ifadesi anlamında radikal bir temel kazandırdığını ifade etmek mümkün gözükmektedir. Bu bağlamda, genel iradenin oluşumunda iradeyi oluşturan paydaşların tekbirinin bile yargısının kurucu bir role sahip olması yöneten ve yönetileni aynı kılan kamusal alanın etkin bir ifadesi oluşturur. Detaylı bilgi için bkz. J. J. Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, çev., Vedat Günyol, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

2 Alexis de Tocqueville, Amerika'da Demokrasi isimli incelemesinde genel olarak siyaseti etkileyen bir kurum olarak kamuoyunun işlevi hakkındaki farkındalığı dikkat çekicidir. Bu bağlamda, Bihterin Dinçkol'un ifade ettiği üzere, yazar, kamuoyunu sosyal kontrol aracı olarak ele almış ve kamuoyunun çoğunluk oyu olarak ortaya çıkarak, güçlenmesinin doğurabileceği tehlikelere değinmiştir. Bkz. Bihterin Dinçkol, "Yönetilenlerin "Öz" Yönetimi – Kamuoyu", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5/10 (2006/2): 49-66, s.56.

Ayrıca bkz: Alexis de Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi*, çev., Seçkin Sertdemir Özdemir, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

3 Walter Lippmann, *The Phantom Public*, New Brunswick: Transaction Publishers, 1993.

mek mümkündür. Zira, antik dönemden bir kavramı modern literatüre dahil etmiştir. Çağdaş politika teorisinin karşılaştığı zorlukları antik dünyadan miras kalan kamusal alan vasıtasıyla çözmeye çalışmıştır. Lakin bu durum Arendt'in yaklaşımının antik anlayışın modern bir tekrarı olduğu anlamına da gelmemektedir. Daha açık bir ifadeyle, yazarın düşüncesindeki antik izdüşümlerin politik işlevi farklılık teşkil etmektedir. Zira Arendt'in düşüncesini biçimlendiren temel hissiyat ne Aristotelesçi erdem kaygısı ne de Epikürcü haz arayışıdır. Bundan ziyade, kitlesel yok oluşa karşı duyulan korkudur. Bu bağlamda yazarın kamusal alanın işlevine dair birincil vurgusu insan hayatının korunmasına yönelik gözükmektedir. Diğer bir ifadeyle, insan hayatının insanlık dışı müdahalelerden muhafaza edilmesine odaklıdır.⁴ Buna göre, yazarın kavram üzerine değinişi orijinal dilinde 1951 yılında basılan *The Origins of Totalitarianism*⁵ başlıklı eserine dek götürülebilir. Arendt, bu çalışmasında politik varoluşun insani yaşamla olan derin ilişkisini ortaya koymakta, özellikle Batı politik düşüncesinde yurttaşlığın bir anlamda insan olmakla eşdeğer olduğu şeklindeki antik anlayışın modern dönemde de devam ettiğini vurgulamaktadır. Kamusal bir kurum olan yurttaşlığın önemini gözler önüne sermektedir. Yurttaşlık bağını kaybeden bir kişinin bir anlamda insanlığını da kaybettiğini yeryüzünün farklı bölgelerindeki pek çok örnek üzerinden serimlemektedir.⁶ Bununla beraber, Arendt'in söz konusu vurgulara sahip eseri kamusal alanı doğrudan teorize etmek gibi bir amaç gütmektedir.

Söz konusu kavramı kuramlaştırmaya benzer bir girişim yazar tarafından orijinal dilinde *Human Condition*⁷ başlığıyla 1958 yılında yayımlanan Türkçe'ye ise 1994'te kazandırılan İnsanlık Durumu isimli eserde yapılır. Arendt, bu çalışmasında insan yaşamını *vita activa* ve *vita contemplativa* olmak üzere iki temel haslet üzerinden anlamaya çalışır. Emek, iş ve eylemi kapsayan bu tasnif kişinin hayatını idame ettirecek iktisadi faaliyetler ile bir anlamda ölümsüzlüğü yakalayacağı felsefi/politik faaliyetler arasına belirgin bir sınır çeker. Böylelikle, çağdaş dünyanın karşılaştığı pek çok kötülüğün kaynağı olan araçsal rasyonalitenin eylem ve tefekkürün doğasını bozması engellenir. Zira söz konusu bozulmanın neticesi kolektif yaşamın yok olmasıdır. Kolektif yaşamı, daha açık bir ifadeyle insani biraradalığı mümkün kılan unsur ise kamusal alandır. Çoğulluğu sağlayan bir unsur olarak kamusal alan anlamlılığın

4 Arendt'in teorik girişimine anlam veren telos hususunda Canovan'ın şu ifadeleri dikkat çekmektedir: İnsanlık durumunun çözümlemesinin merkezinde, bizi doğal süreçlerden korumak ve ölümlü hayatlarımız için istikrarlı bir ortam sağlamak amacıyla yeryüzünde inşa edilmiş, dayanıklı bir insan dünyasının medeni varoluşunun vazgeçilmez bir önemi vardır. Bkz: Margaret Canovan, "Önsöz", içinde Hannah Arendt, İnsanlık Durumu, çev., Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 4. bs., 2009, s.16.

5 Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, New York: Houghton Mifflin Harcourt, 1973.

6 Arendt'in Totalitarizmin Kaynakları'nın ikinci cildi olan Emperyalizmde bahsi geçen yaklaşımını belirgin kılması açısından şu ifadeleri dikkat çekicidir: "Müşterek dünyanın dışında yaşamaya zorlanmış insanların varlığından doğan büyük tehlike, uygarlığın ortasında, doğanın onları verili hale, yalın farklılıklarına geri düşmüş olmalarıdır. Belli bir devletin yurttaşı olmanın getirdiği farklılıkların o muazzam eşitlenmesinden yoksundurlar ve insan eseri bir dünyada yer almalarına artık izin verilmediğinden, tıpkı hayvanların belli bir hayvan türünün üyesi olmaları gibi ancak insan ırkının üyesi olmaya başlarlar." Detaylı bilgi için bkz: Hannah Arendt, *Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm*, çev., Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları: İstanbul, 1998, s.314.

7 Hannah Arendt, *The Human Condition*, Chicago: The University of Chicago Press, 2nd edit., 1998.

tecrübe edilmesine imkan verir.⁸ Dolayısıyla, hem tefekkürü hem de yaşamı ihtiva eder. Bu bağlamda, Arendt'in düşüncesinde kamusal alan insana yakışır ulvi faaliyetlerle "dünyevi ölümsüzlüğün"⁹ yakalanacağı ve yaşamın devamlılığını sağlayan bir tezahür sahası olarak nitelendirilebilir. Özü itibarıyla, totalitarizmin yıkıcı sonuçlarına karşı antik Yunan tecrübesinden damıtılan yurttaşlık düşüncesini ihtiva eder. Zira söz konusu yaklaşım siyasallık zırhıyla kuşatılmış yurttaşlardan müteşekkil bir yapıya göndermede bulunur. Dolayısıyla, yurttaşlığı bir tür olarak değil ama hak ve özgürlükler anlamında insan olmakla eşitleyen geleneksel Batı siyasal düşüncesini tekrarlar.

Arendt'in, antik kavramlar vasıtasıyla teorileştirdiği kamusal alan anlayışını ortaya koyan eserinden birkaç yıl sonra Jürgen Habermas'ın da aynı tema üzerine kaleme aldığı incelemesi yayınlanır. Orijinal dilinde *Strukturwandel der Öffentlichkeit: Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft* başlığıyla 1962 yılında yayınlanan eser ilerleyen yıllarda kamusal alan çalışmalarının başlıca referans kaynağı haline gelmiştir. Hatta ifade edilebilir ki günümüzde ilgili tema üzerine yazılan herhangi bir incelemenin esere değinmeme ihtimali oldukça düşüktür. Zira söz konusu eser kamusal alanı doğrudan araştırma nesnesi olarak teorileştiren ilk girişimdir. Başka bir ifadeyle, kamusal alan çalışmalarının kurucu metnidir. Öte yandan, belirtmek gerekir ki Habermas'ın kamusal alan sorunsallaştırması etki değerini yalnızca alanında bir ilk olmasından almaz. Aksi halde, söz konusu yaklaşımı içeren eser literatürde kronolojik bir yer işgalinden başka bir anlam taşımazdı. Diğer bir deyişle, yayınlanmasının üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra unutulmuş incelemelelerden farksız olurdu. Halbuki Habermas'ın Türkçeye 1997 yılında *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*¹⁰ başlığıyla çevrilen eserinin etki değeri yıllar geçtikçe artmıştır. Farklı coğrafyalardan pek çok araştırmacının ana teorik çerçevesi eser minvalinde oluşturulmuştur. Çalışma, bir bakıma, kamusal alana dair evrensel bir kategori haline gelmiştir. Bu meyanda, eserin etki gücünün aynı zamanda sahip olduğu yöntemden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür. Metodolojik anlamda özgün bir yaklaşımın neticesi olduğu belirgindir. Eseri çağdaş sosyal teorinin ana kitaplarından birisi haline getiren bu husus ise incelemenin literatürde cari olan pek çok çalışma gibi yalnızca tek bir alana değil toplumsal yaşamı ilgilendiren pek çok alana hitap etmesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, çok katmanlı bir yapı muhafaza etmesinden gelmektedir. Zira inceleme mahremiyetten aileye, aleniyetten kitle iletişimine ve hukuktan politikaya değin pek çok temayı tarihsel bir perspektifle ele almaktadır. Dolayısıyla, sosyolojiden, iletişime ve hukuktan da politika bilimine kadar farklı disiplinlerin inceleme alanlarına belirli oranda temas etmektedir. Bununla beraber, Habermas söz konusu disiplinler çoğulluğunun araştırma nesnesinin bütünlüğü açısından problemlere neden olacağını ifade etmiştir. Bu yüzden, "kamusal alan kategorisinin geleneksel politika biliminin görüş açılarını belirleyen sahada araştırılması

8 Arendt, *İnsanlık Durumu*, s.31.

9 Arendt'in Antik Çağ ve sonrasında yaşamın anlaşılmasına yönelik değişen yargıları gösteren pasajları için bkz: Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*, s.444-460.

10 Jürgen Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, çev., Mithat Sancar ve Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları, 8. bs., 2009.

gerektiğine” değinmiştir. Ayrıca, eserinin metodolojisinin hem sosyolojik hem de tarihsel bir yaklaşıma gerek duyduğunu da belirtmiştir.¹¹ Dolayısıyla, eser genel olarak, hem geleneksel anlamıyla politika bilimine hem de sosyolojiye dayanan tarihsel bir yaklaşımı içermiştir. Bu durum da kamusallığın ihtiva ettiği farklı boyutların ortaya çıkarılmasını mümkün kılmıştır.

Habermas’ın kamusal alan kavramsallaştırmasının merkezinde kendi ifadesiyle “burjuva kamusallığının ve onun sosyal devlet doğrultusundaki dönüşümünün liberal unsurlarını resmetmek”¹² bulunur. Yazar, bu doğrultuda, 18. yüzyılda Batı Avrupa metropollerindeki kamusal alan oluşumlarını inceler. Zira toplumsal bir kategori olarak gelişim aşamasındaki burjuvazinin politik gündemi demokratik bir potansiyel içermektedir. Bu bağlamda, yazar, gelişim aşamasında olduğundan mütehakkim bir pozisyona ulaşamamış burjuvazinin sergilediği toplumsal ve politik performansı idealize eder. Başka bir ifadeyle, bir aktör olma aşamasındaki burjuvazinin faaliyetlerinin toplumsal ve politik sonuçlarını olumlar. Zira ancak bu dönemde yöneten-yönetilen ve yönetilen-yönetilen arasında belirgin bir iletişimi mümkün kılan kamusal alandan söz edilebilmektedir. Nitekim ne presin şahsında simgelenen temsili kamu ne de siyasal kamunun bir ön aşaması ya da özgün bir işlevi olarak nitelendirilebilecek edebi kamu mütekmil anlamıyla bir kamusal alan oluşturabilmiştir.¹³ Dolayısıyla, halkın karar alım süreçlerine dikkate değer bir etkisi de olmamıştır. Diğer bir deyişle, tecrübe edilen ön biçimlerinde kamusalık, Habermasça idealize edilen anlamıyla demokratik bir içerik barındırmamıştır.

Habermasçı burjuva kamusallığının demokrasiyi mümkün kılan toplumsal koşulları konsolide etme yönündeki politik işlevi özü itibariyle korumacı bir güdü ekseninde biçimlenmiş gözükmektedir. Teleolojik olarak Arendt’in yönelimiyle benzerlik taşıyan bu yaklaşım son tahlilde bireyi ve kendini anlamlı kıldığı toplumu korumaya çalışmaktadır. Habermas’ın 1981 yılında yayınlanan İletişimsel Eylem Kuramı isimli eserinde olgunlaştırdığı bu düşünce yaşam dünyasını sistemin mütecaviz eğilimlerinden muhafaza etmeyi hedefler.¹⁴ Bu bağlamda, demokrasinin toplumsal önkoşullarından biri olarak kabul edilebilecek kamusal iletişim olanaklarını tahkim etmeye çalışır. Zira totaliter örneklerde en uç biçimi görüldüğü üzere sistemin bir icra aracı olarak devletin yaşam dünyasına yönelik saldırıları ancak korunaklı bir alanın tesisiyle durdurulabilir. Nitekim pek çok kitlesel yıkımın da gösterdiği gibi iletişimsel zeminin toplumsal biraradılığı pekiştirecek bir seviyeden uzak oluşu ya da yokluğu yaşam dünyasına yönelik müdahaleleri kolaylaştırmıştır. Bu vesileyle, Habermas yaşam dünyasını koruyacak bir yapı olarak iletişimsel rasyonaliteyi önerir. Hem politik karar alıma demokratik bir içerik sağlama hem de toplumsal biraradılığı pekiştirme amacıyla iletişimsel süreçleri belirli bir minvale dahil eden bir girişim olarak ifade

11 Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, s.9-10.

12 Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, s.11.

13 Habermas edebi kamunun siyasi kamuyla olan ilişkisini resmederken değindiği şu pasaj her iki alan arasındaki farkı anlamada yararlı olabilir: Kamu erkinin kamusallığının özel şahısların siyasal usavurum süreci içinde sonuçta bu erkten koparılmak üzere sorgulamaya başlamasından da önce, bu kamusallığın örtüsü altında, tamamen siyaset dışı bir görünümle bir başka kamusalık oluşur; bu, siyasal işlev gören kamunun edebi nitelikli ön biçimidir. Bkz: Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, s.96.

14 Jürgen Habermas, *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev., Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.

edilebilecek iletişimsel akılla yazar her yurttaşı politik bir aktör haline getirir. Böylelikle, bir yandan katılımcı bir demokratik ortamı tesis ederken diğer yandan kamusal alanın imkânını sürekli kılar. Dolayısıyla, kamusal alana yaşam dünyasına yönelik mütecaviz girişimlere set çekecek bir işlev yükler.

Arendt ve Habermas'ın kamusal alan mefhumunu modern literatüre dahil eden çalışmalarından sonra Oskar Negt - Alexander Kluge, Richard Sennett ve Nancy Fraser kavramın farklı boyutlarını gün yüzüne çıkaran incelemeler yapmıştır. İkinci kuşak kamusal alan teorisyenleri olarak ifade edilebilecek bu düşünürler kavramın seleflerinden değinilmeyen ya da değinilip de ayrıntılı bir şekilde üstünde durulmayan özelliklerini serimlemiştir. Böylelikle, kavramın bir yandan sosyoloji, politika, etik gibi farklı bilgi alanlarıyla rabatası belirginleşmiş diğer yandan açıklama kapasitesinin disiplinler olarak genişlemesi neticesinde teorik anlamda kalıcılığı pekişmiştir. Başka bir ifadeyle, kavram yalnızca belirli bir kaynağa dayanmaktan çıkmış, epistemik bir çoğulluğun parçası haline gelmiştir. Bir yönüyle yöneten-yönetilen ilişkisi bağlamında gözlemlenen meşruiyet problemlerine bir cevap olmanın ötesine geçerek toplumsal hayatı mümkün kılan farklı öğelerin düzenlenme çabalarına karşılık gelmiştir. Bir bakıma kavramın birinci kuşak teorisyenlerce ortaya konan interdisipliner karakteri daha da pekişmiştir. Buna göre, Negt ve Kluge İngilizce *Public Sphere and Experience Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*¹⁵ (*Kamusal Alan ve Tecrübe*) başlıklı eserlerinde kamusal alanın proleterya açısından anlamını analiz ederek tecrübe mefhumunun önemine değinmiş, Sennett *Kamusal İnsanın Çöküşü*¹⁶ isimli çalışmasında toplumsal biraradalığa katkıda bulunan bir yapı olarak nezaketin yitiminin kamusalığa etkilerini ortaya çıkarmıştır. Fraser ise, "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı"¹⁷ başlıklı incelemesinde Habermasçı burjuva kamusalılığı anlayışının günümüzün çoğulcu toplumsallıklarına hitap edip etmediğini sorunsallaştırarak söz konusu anlayışın bir anlamda güncellenmesi gerektiğini savunmuştur.

Semantik Kökler

Kamusal alana kavramsal olarak günümüz anlamını kazandıran teorik gelişmelere değindikten sonra mefhumun etimolojisinden bahsetmek önem taşımaktadır. Zira söz konusu sorgulama kavramın hem ihtiva ettiği anlamın kopuş ya da sürekliliğini görme açısından hem de farklı toplumların zihin dünyasında bulunup bulunmadığını, bulunuyorsa da nasıl bir işlev sergilediğini anlamak açısından hayati bir nitelik arz eder. Başka bir ifadeyle, fenomenolojisini ifşa etmeyi mümkün kılar. Bu bağlamda kavramın öncelikle Türkçe'de ifade ettiği anlamı açıklamaya çabalamak yararlı olabilir. Kamu kelimesi Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğü'ne göre "1. Halk hizmeti gören devlet organlarının tümü. 2. Bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme, 3. Hep,

15 Oskar Negt ve Alexander Kluge, *Public Sphere and Experience Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*, trans., Peter Labanyi, Jamie Owen Daniel ve Assenka Oksiloff, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.

16 Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev., Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. bs., 2010.

17 Nancy Fraser, "Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı", *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, Hil Yayın, İstanbul, 3. bs., 2015, s.103-132.

bütün”¹⁸ anlamlarını taşımaktadır. Kelimenin Türkçe etimolojik kökeni ise “Eski Türkçe kamağ veya kamuğ sözcüğüne dayanmaktadır. Sözcük kam (toplamak biriktirmek) fiilinden türemiştir. Kelimenin kullanımı hususunda Orhun Yazıtları tarihsel bir referans oluşturmaktadır. Buna göre, söz konusu yazıtlarda (735) kelimenin “kamağı yétiyüz er bolmış [hepsi yediyüz er oldu]” şeklinde bir cümle içerisinde kullanımına rastlanılmaktadır. Ayrıca, Uygurca İyi ve Kötü Prens öyküsünde sözcüğün “ol beş yüz er kamuğun ötüntüler [o beşyüz kişi hep birlikte yalvardılar]” cümlesi içerisinde kullanımı mevcuttur.¹⁹ Sözcüğün Orta Asya ve Uzak Doğu coğrafyalarındaki ilk kullanımlarının dışında Orta Çağ’da Anadolu coğrafyasında da benzer anlamda kullanımına rastlanılmaktadır. Bahsi geçen bölgede, sözcük kök coğrafyasındaki gibi belirli bir bütünlük ve çokluğu ifade ediyor gözükmektedir. Bu bağlamda, Orta Çağ’da Türkçe ifadenin saflık anlamında müstesna örneklerinden birini teşkil eden halk ozanı Yunus Emre’nin divanında sözcüğün şu cümleler içerisinde ifadesi dikkate değer bir örnek sunar:

Adımız miskindir bizim
Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu âlem birdir bize²⁰

Kamu kelimesinin kök coğrafyasının oldukça uzağında yüzyıllar sonra bile ifade bulması sözcüğün Türkçe içerisinde bir bakıma kuvvetli bir anlama sahip olduğunu da göstermektedir. Buna göre, göçebe bir toplumsal kültürün yüzyıllar içerisinde farklı medeniyet havzalarından dini ve kültürel olarak beslenmesinin başta dil olmak üzere içtimai anlam dağarcığında köklü değişikliklere yol açtığı aşikardır. Pek çok toplumun tarih içerisinde farklı kültürlerle etkileşim neticesinde mevcut kurumları kısmi ya da geniş çaplı dönüşümler yaşamıştır. Söz konusu durumu Türki kavimler ve Türk dili için de ifade etmek mümkündür. Zira Türklerin kök coğrafyası olan Orta Asya’dan Batı’ya doğru gerçekleşen göç sonucunda zamanla Türk ananesinde hem politik hem de toplumsal ve kültürel anlamda köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu bağlamda, Türkçe içerisinde orijinal anlamını muhafaza ederek günümüze kadar ulaşmış kelimelerden biri olan kamu sözcüğünün anlamının ifade edilmesinde çoğullaşma olmuştur. Anlam, *amme* kelimesiyle de ifade edilmiştir. Etimoloji Türkçe Sözlüğe göre Arapça *mm* kökünden gelen *umüm* kelime “1. bütün olma, içirme, kapsama, 2. genellik, bütünlük, kamu, halk, herkes” anlamlarını taşımaktadır.²¹ Ayrıca, yine Etimoloji Türkçe Sözlüğe göre kelime kökü olan *umüm* tabirinin diğer bölge dilleriyle akrabalık taşımaktadır. Buna göre, sözcük, “*Aramice/Süryanice ammä* “klan, aşiret, boy” sözcüğü ile eş kökenlidir. Bu sözcük *İbranice am* “halk, kavim” sözcüğü ile eş kökenlidir. *İbranice sözcük Fenike dilinde aynı anlama gelen m* sözcüğü

18 “Kamu”, TDK Güncel Türkçe Sözlük, erişim 10 Ekim, 2017,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bbf5a39447480.44573764.

19 “Kamu”, Etimoloji Türkçe Sözlük, erişim 10 Ekim, 2017, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kamu>.

20 “Biz Kimseye Kin Tutmayız”, Siir.gen.tr, erişim 10 Ekim, 2017, http://www.siir.gen.tr/siir/y/yunus_emre/biz_kimseye_kin_tutmayiz.htm.

21 “Amme”, Etimoloji Türkçe, erişim 15 Ekim, 2017, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/amme>.

ile eş kökenlidir.”²² Sözcük, TDK Güncel Türkçe Sözlüğe göre ise doğrudan kamu kelimesinin karşılığı olarak belirtilmiştir.²³

Kamu kelimesinin içerdiği politik anlamı da barındıran kullanımı ise etimolojik olarak Latince’ye dayanmaktadır. Publicus kelimesiyle ifade edilen kavram Ülker Yükselbaba’nın aktardığı üzere, “devlete ait, halka ait, umuma ait, genel, yaygın, kamu görevlisi...”²⁴ anlamlarını içermektedir. Eski Latince’de poplicus sözcüğünden türeyen kavramın diğer Batı dillerinde kullanımı ise 13. yüzyıla kadar geriye götürülebilmektedir. Online Etymologic Dictionary’e göre kelimenin isim olarak (*publican*) eski Fransızca’da 1200’li yıllarda vergi toplayıcısı anlamında kullanımı söz konusudur. Geç 14. Yüzyıl itibariyle de “genel tartışmaya açık” manasını ifade etmiştir. Kelimenin İngilizce’de kullanımının ise erken dönem 15. yüzyılda kök dili olan Latince’deki aynı anlamı barındırdığı tespit edilmiştir. Öte yandan, bu anlam geç 15. yüzyılda belirli bir oranda değişiklik göstererek “halka ait, halkla alakadar” (*pertaining to the people*) manasından “halkla ilişkilere ait” daha açık bir ifadeyle “cemiyet içerisindeki her şeyin açıklığı, umumiyeti” (*open to all in the community*) manasına gelmiştir. Öte yandan, kelimenin sıfat olarak kullanımı da yine eski tarihlere değin götürülebilir. Buna göre, kamu hizmeti (*public service*) ve kamu okulu (*public school*) 1570’li yıllara, kamu çıkarı (*public interest*) ve kamu ruhu (*public spirited*) 1670’li yıllara, kamu fonu (*public funds*) 1713 ve son olarak kamu düşmanı kullanımları ise (*public enemy*) 1756 yılına değin uzanmaktadır.²⁵ Kavramın Almanca’daki karşılığı ise öffen ve lichkeit sözcüklerinden oluşan öffentlichkeit kelimesiyle ifade edilmektedir. Öffen sözcüğü Meral Özbek’in aktardığı üzere ortak, aleni, açık ve eleştirel olana açık anlamını taşımaktadır.²⁶ Lichkeit sözcüğü ise Langenscheidt Almanca – İngilizce sözlüğe göre seremoni, açılış seremonisi anlamını taşımaktadır. Yine aynı sözlüğün Almanca – Türkçe versiyonuna göre ise bu sözcüklerin birleşimi olan öffentlichkeit kelimesi ise kamuoyuna duyurmak, alenen, herkesin gözü önünde gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılmaktadır.²⁷ Bu meyanda, kavramın ihtiva ettiği anlamın bahsi geçen diğer dillerdeki gibi umumiyet ve aleniyet mefhumlarıyla doğrudan ilişkili olduğu belirgindir. Dolayısıyla, diğer Batı dilleriyle paralellik taşımaktadır. Her ne kadar kavram hususunda Özbek Miriam Hansen’den mülhem Almanca’da bir anlam bolluğunun söz konusu olduğunu belirtse de temel olarak sözcüğün semantik açıdan aynı gerçekliğe vurgu yaptığı ifade edilebilir. Nitekim kavram 18. yüzyılda diğer Batı dillerinden türetilerek Almanca’ya kazandırılmıştır.²⁸ Dolayısıyla, belirgin bir tarihselliğin ihtiva ettiği anlamı işaretlemektedir. Bu bağlamda, kamu ve kamusal alan kavramlarının etimolojisi hususunda Yükselbaba’nın Habermas’ın yaklaşımını anlattığı şu pasaj dikkate değerdir. Zira kavramın hem Almanca’daki serüvenini ifade

22 “Umum”, Etimoloji Türkçe, erişim 15 Ekim, 2017, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/umum>.

23 “Umum”, TDK Türkçe Sözlük, erişim 15 Ekim, 2017,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bbf638e967796.65178646.
24 Ülker Yükselbaba, *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusal Alanı İncelemesi, İletişimsel Kamusal Alanın Geçiş*, İstanbul: XII Levha Yayınları, 2012, s.55.

25 “Public”, Online Etymology Dictionary, erişim 13 Ekim, 2017, <http://www.etymonline.com/word/public>.

26 Meral Özbek, “Çevirmen Notu”, *Kamusal Alan*, ed., Meral Özbek, İstanbul: Hil Yayın, 2004, s.141.

27 “öffentlichkeit”, Langenscheidt Sözlük, erişim, 5 Aralık, 2017, <https://tr.langenscheidt.com/almanca-turkce/oeffentlichkeit#sense-1.1.1>.

28 Yükselbaba, *Habermas ve Kamusal Alan*, s.84.

etmekte hem de vurguladığı anlamı/anlamları özetlemektedir.

Habermas, ‘kamu, kamusal alan’ kelimelerinin etimolojisinin toplumsal ve tarihsel bir tahlil için açıklayıcı olduğunu düşünmektedir. Almanca’daki ‘*öffentlichkeit*’ terimi, 18. yüzyılda *publicité* ve *publicity* ile benzerlik kurularak türetilmiştir; İngilizce’deki karşılığı olan ‘public sphere’i kapsar, fakat onu aşan bir anlama sahiptir. Mekansal bir kavramdır; “anlamların geliştirildiği, dağıtıldığı ve üzerinde tartışarak anlaşmaya varıldığı toplumsal alan ya da arenalara ve aynı zamanda bu süreç tarafından ve bu süreç içerisinde oluşturulan kolektif gövdeye ‘kamu’ya işaret eder. Ama “*öffentlichkeit*” aynı zamanda “tasavvur edilen bir muhteva ve kriter” içeriğini de sahiptir. Bu kriter Almanca’daki *köku* olan “*öffen*”den gelir; bu kelimenin anlamı ise açıklıktır.²⁹

Özetle, kamu/kamusal alan kavramının bahsi geçen dillerde ortaklaştırılabilir alanı vurguladığını ifade etmek mümkündür. Nitekim Klaus Eder’in de ifade ettiği üzere tarihsel olarak kavram İbrahimi dinlere mensup toplumlar içerisinde bir nüve olarak bulunmaktadır.³⁰ Ayrıca, söz konusu toplumların din dışı unsurlar dahilinde tecrübe ettiği tarihsellik de kavramsal geçişkenlikleri mümkün kılmıştır. Dolayısıyla, semantik olarak her ne kadar bazı farklılıklar söz konusu olsa da kavrama dair benzer bir ard alandan söz edilebilir. Bu meyanda, kavramın hem Orta Doğu ve Batı coğrafyası dışında da söz konu olup olmadığı hem de küresel anlamda genelleştirilip genelleştirilemeyeceğini görme hususunda Japonca’daki karşılığından bahsetmek yararlı olabilir. Zira bir ada ülkesi olması hasebiyle Japonya’nın sahip olduğu özgün tarihsellik mefhum hakkında cari olan sosyo-politik kabullerin sınırlarını ortaya çıkaracaktır. Buna göre, Tatsuro Hanada’nın ifade ettiği üzere, Japonca’da kamu/kamusal alana yakın bir anlama sahip kelime her ne kadar bazı kavramsal farklılıklar mevcut olsa da orta çağlarda kamu anlamını taşıyan *ku/kou* ve alan, dünya anlamını taşıyan *gai* kelimelerinin biraraya gelmesiyle oluşan *kugai* sözcüğüyle belirtilmiştir. Öte yandan, sözcüğü semantik olarak mümkün kılan mevcut siyasal yapılanmanın ya da başka bir ifadeyle otorite boşluğunun 17. Yüzyıl itibarıyla savaş lordlarının (*daimyou*) güç kazanması sonucu gerilemesi/küçülmesi nedeniyle kelimenin kullanımının toplumsal dağarcıktan uzaklaştığına şahit olunmuştur.³¹ Zira iktidar erkinin dışarısındaki bağımsız alanlar gerilemiştir. Kamu/kamusal alan kelimelerinin günümüz Japonca’sındaki karşılıkları ise Japonca-Türkçe sözlüğe göre, devlete ait, kamu anlamında (*kokuyuu*) ifadesiyle, açık, umumi, resmi, kamu anlamında ise (*ooyake*) ifadesiyle kullanılmaktadır.³²

İşlevsel Nitelikler

Kamu/kamusal alanın farklı dillerdeki karşılıkları ve etimolojik niteliklerinin serimlenmesinin ardından kavramın kavramsal olarak ihtiva ettiği özelliklerin anlaşılır kılınması önem taşımaktadır. Aksi halde, kavram farklı teorik yaklaşımların argüman

29 Yükselbaba *Habermas ve Kamusal Alan*, s.84.

30 Klaus Eder, “The Public Sphere”, *Theory, Culture & Society*, 23/ 2-3 (2006), s.609.

31 Tatsuro Hanada, “The Japanese ‘Public Sphere’: the Kugai”, *Theory, Culture & Society* 23/2-3 (2006), s.613.

32 “Kamu”, Japonca Türkçe Sözlük, erişim 8 Aralık, 2017,

<http://jptr.org/?key=kamu>.

çeşitliliğini içeren lakin fenomenolojik nitelikleri hususunda herhangi bir uzlaşmış anlamı barındırmayan bir yapı şeklinde algılanacaktır. Bu durumda günümüz anlamı ziyadesiyle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleştirilen teorik çabalardan kaynaklanan kavramın kavramsal gerçekliğinden iyice uzaklaşmasına neden olacaktır. Halbuki her ne kadar farklılıklar bulunsa da kamusal alan hakkında tıpkı etimolojik özelliklerinin ortaya çıkarılmasında görüldüğü gibi ortaklaştırılabilir bir ardalardan bahsetmek mümkündür. Başka bir ifadeyle, kavramın fenomenolojik bütünlüğünü muhafaza eden epistemik bir zemin bulunmaktadır. Dolayısıyla, kuramsal farklılıkların mevcudiyeti kamusal alanın kavramsal olarak bir zayıflık sergilediğine değil politik teoride geniş bir kapsama alanına sahip olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Alexander Kluge'nin de ifade ettiği gibi "kamusal alan politikanın kabıdır".³³ Politikaya imkan veren bir toplumsallık halinin ifadesidir. Hem birey hem de bireyin içerisinde bulunduğu halk bazında politik faaliyetin mekanı olma özelliği sergilemektedir. Bu bağlamda, kavramın pek çok farklı bakış açısının ortaya çıkmasına yol açması doğaldır.

Söz konusu minvalde kamusal alan kavramı farklı biçimlerde ve farklı boyutları içerecek şekilde tanımlamak mümkündür. Buna göre, Ahmet Karadağ'ın Antonio L. Rappadan aktardığı üzere kamusal alan beş farklı boyutta tanımlanabilir:

Kamusal alan (1) insanların iletişiminin ve etkileşiminin fiziksel bir alanı, (2) insan eylemlerinin oluşturduğu fiziksel olmayan metaforik bir alan, (3) iki taraf arasındaki bilgi alış verişinin farklı biçimlerinin bulunduğu bir mekan, (4) ilişkilerin farklı eklenme biçimlerinin ve entelektüel veya entelektüel olmayan tartışmaların meydana geldiği bir alan, (5) devletlerin ve devlet dışı aktörlerin planlanmış veya planlanmamış politikalarının ortaya çıktığı bir alan olabilir.³⁴

Kamusal alan hakkındaki söz konusu tanımların, kavramın maddi ya da gayri maddi bir alana, enformasyon paylaşımına, kamusal iletişime ve siyasallığın geliştiği bir mekana göndermede bulunduğu hususunda ortaklaştığı ifade edilebilir. Kamusal alanın kurucu unsurları olarak nitelendirilebilecek bu vurgular kavramın temas ettiği toplumsal-politik temalara işaret etmekte, aynı zamanda sınırlarını da belirginleştirmektedir. Ne var ki, söz konusu tanımlamaların tematik bir bütünlük içerisinde kavranabilir olması mefhumun mütakamil bir tanımına ulaşıldığı anlamına gelmemektedir. Zira kavrama anlamını veren felsefi/politik ya da hukuki ilkelere değinmemektedir. Dolayısıyla, hem tarihsel süreklilik içerisinde hem de modern kuramsal çabalar neticesinde ortaya çıkan anlama mugayir bir durum söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, kamusal alanı toplumsal ve politik açıdan anlamlı bir yapı haline getiren ilkelerin temel olarak eşitlik ve özgürlükten müteşekkil olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca, kavramın fenomenolojik sınırlarını tayin eden süreklilik ve kopuşlar babında da ihtiva ettiği en istikrarlı öğelerin yine bu ilkelerce oluşturulduğunu ifade etmek önemlidir. Zira siyasal anlamda gelişkin bir nitelik teşkil ettiği zamandaki haliyle

33 Meral Özbek, "Giriş: Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık", *Kamusal Alan*, s.181.

34 Ahmet Karadağ, "Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58-3 (2003), s.172.

antikiteden (*isonomia - isogoria*) modern çağa değin (*liberty - equality*) kamusal alan aynı ilkelerle mümkün olmuştur. Başka bir ifadeyle, kavramsal özünü bir bakıma ferde toplumsal deneyim sahasında şahsiyet kazandıran dolayısıyla insani bir hayat sürdürmesini sağlayan unsurlara borçludur. Lakin bu ilkeler de tıpkı kamusal alanın varoluş imkanını kendisi üzerinden gerçekleştirilmesi gibi kendi özgün varoluş imkanını da ancak kamusal alan üzerinden gerçekleştirebilmektedir. Dolayısıyla, varoluşları ilişkisel bir nitelik sergilemektedir. Nitekim Arendtçi kamusal alan tanımının gösterdiği gibi, “kamusal alan özgürlüğün kendini gösterebildiği yerdir.”³⁵ Bu bağlamda, kamusal alanın asli niteliği/işlevinin içerdiği diğer unsurlarla beraber politikaya dair olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Dolayısıyla, onun politik olma vasfını pekiştiren diğer unsurlar bizzat kamusal alan vasfı taşımamaktadır. Yani, birbirini tanıyan ya da tanımayan insanların seyahat, eğlence, toplantı veya başka sebeplerle bir araya geldiği fiziki ya da fiziki olmayan her ortam kamusal alan değildir. Kamusal alan vasfı taşımaz. Zira politik bir içeriğe sahip değildir. Ayrıca, kamusal alanın yegane aktörünün de herhangi bir tüzel kişilik taşıyan organizasyonlar değil gerçek kişilerden müteşekkil yurttaşlar olduğunu da belirtmek önemlidir. Zira söz konusu ilkelerin asli muhatabı bu ilkeleri deneyimleme potansiyeli taşıyan yurttaşlardır. Dolayısıyla, politik bir içeriğe sahip her organizasyon da kamusal alan olma vasfı taşımaz. Yani, devlet ya da yargı erki her ne kadar kamuyu ilgilendiren kararlar alıp, uygulayan yapılar olsa da bir kamusal alan değildir. Bu bağlamda, Eric Dacheux’un kamusal alana dair teorik çabalarda bulunmuş düşünürlerden hareketle ulaştığı şu tanım anlamlıdır:

1. Politikanın meşrulaştırılma yeri. Yurttaşlar tartışabilmek, bir fikir sahibi olabilmek ve politik iktidarı uygulayacak olan kişileri seçmek için, politik enformasyona kamusal alan aracılığıyla erişir. Yine kamusal alan aracılığıyla kendilerini, sadece yasaya maruz kalan kişiler olarak değil, aynı zamanda bu yasanın yapımcıları olarak hissederler.
2. Politik cemaatin temeli. Kamusal alan, farklı etnik dinsel cemaatlere ait olan bireylerin ortak politik bir topluluk oluşturmak amacıyla kendi aralarında ilişki kurmalarına olanak sağlayan simgesel bir alandır.
3. Politikanın görünürlük kazandığı bir sahne. Kamusal alan, politik aktörlerin sahne aldıkları ve kamusal sorunların görünür ve algılanabilir hale geldiği yerdir.³⁶

Kamusal alanın fenomenolojik olarak kurucu unsurlarının betimlenmesinin yanında kavramın ne olmadığına değinmek de önem taşımaktadır. Zira böyle bir sorgulama kavramın kavramsal sınırlarının belirginleşmesini sağlayacaktır. Dolayısıyla, özgün bir siyasallık halinin ifadesi olduğunu ortaya çıkaracaktır.

Kamusal Alan - Özel Alan Ayrımı

35 Cemile Zehra Köroğlu ve Muhammet Ali Köroğlu, “Klasik Kamusal Alan Modelleri ve Türkiye’nin Kamusal Alan Tecrübesi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *International Journal of Social Science*, 6/4 (2013), s.921.

36 Eric Dacheux, “Kamusal Alan: Demokrasinin Anahtar Bir Kavramı”, *Kamusal Alan*, der., Eric Dacheux, çev., Hüseyin Köse, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012, s.21.

İşlemleri kamusal karakter barındıran tüzel kişiliklerin dahi bizatihi bir kamusal alan oluşturmadığı kavram hakkındaki yaklaşımların genellikle ortaklaştığı bir husustur. Nitekim özellikle Habermas ve Arendt'in yaklaşımlarının yazarların deneyimlediği tarihselliğin de etkisiyle anti-otoriter bir içerik barındırması kamusal alanın çağdaş anlamda kapsadığı sınırlara daraltıcı bir etkide bulunmuştur. Bu durum, devletin esasında kamusal alana karşılık geldiği yönündeki savları yanlışlayan bir karşı sav ekseninde cereyan etmiştir. Diğer bir deyişle, Arendt ve Habermas, kamusal alanın kavramsal sınırlarını hem incelemelerine konu olan dönem hem de araştırmalarının normatif karakteri itibarıyla devlet dışı bir alanda tayin etmişlerdir. Hatta kamusal alanı devlet ve Habermasçı terimlerle ifade edilecek olursa sistem gibi yaşam dünyasına müteceviz etkilerde bulunan yapılara karşı çıkacak bir yapı olarak kurgulamışlardır. Bir anlamda kamusal alanın sınırlarını sergilediği işlev doğrultusunda tayin etmişlerdir. Dolayısıyla, teorik anlamda kamusal alanın devletle ilgisi olmayan bir yapı olduğunu iddia etmişlerdir. Nitekim, bir tüzel kişilik olarak modern devletin sergilemiş olduğu edimselliğin kamusal alan oluşumuna çoğunlukla imkan vermemiş olması söz konusu teorik anlayışın spekülatif bir iddia olmanın ötesine geçirecek ihtiva ettiği olgusal gerçekliği tahkim etmiştir. Modern devlet içtimai hayatı barışçıl kılacak bir kamusal alanı ihtiva eden bir yapı olmaktan ziyade insanlığa büyük yıkımlar getirmiş olayların başlıca müsebbibi olmuştur. Kaldı ki, kavramın antik kökleri de yurttaşlığa içkin olmayan herhangi bir kurumsal gelişime imkan tanımamıştır. Söz konusu zamandaki anlamıyla politik bir yapı olarak devleti ifade eden kurumsal bütünlük kamusal alanı meydana getirmemiş aksine kamusal alan devleti ifade eden kurumsal bütünlüğü meydana getirmiştir. Başka bir ifadeyle, devlet yurttaşla içkin bir yapı olarak tecrübe edilmiştir. Politika yurttaşların fail olduğu bir düzlemde cereyan etmiş, yani yöneteni de yönetileni de doğrudan yurttaşların kendisi meydana getirmiştir. Bu bağlamda, kamusal alanın hem modern öncesi hem de modern anlamıyla devlet dışı bir yapıya tekabül ettiğini belirtmek mümkündür. Öte yandan, devletin kamusal alan olmadığı yönündeki bir yandan kuramsal diğer yandan olgusal olarak üzerinde mutabık olunmuş gerçeklik de kavramın sınırlarına dair kısıtlı bir bakış açısı içermektedir. Zira kamusal alanı yalnızca “devlet olmayan” bir yapı olarak tanımlamaktadır. Halbuki kavramın söz konusu antagonizmadan daha fazla ilişkili olduğu ya da olmadığı toplumsal müesseseler mevcuttur. Dolayısıyla, daha detaylı bir soruşturmayı gerektirmektedir.

Kamusal alanın belki de en göze çarpan karşıtlığını özel alan oluşturmaktadır. Nitekim hem etimolojik hem de içerdiği özgün tarihsellik anlamında kavramın fenomenolojik nitelikleri “özel olmayan” ekseninde biçimlenmiştir. Antikite Yunan'ından günümüze kavram özel olanın karşısında konumlanmıştır. Her ne kadar günümüzde bu ikilik arasındaki sınırlar özellikle gündelik yaşam anlamında gün geçtikçe muğlaklaşsa da epistemik bir örüntü olarak mevcudiyetini sürdürmektedir.³⁷ Ayrıca, belirli törensel, idari ya da politik pratikler bağlamında bahsi geçen sınırları hatırlatıcı semboller de göze çarpmaktadır. Bu meyanda, kamusal ve özel ayırımının aynı za-

37 Bu vesileyle özel kelimesinin sözlük anlamına değinmek önem taşımaktadır. TDK Büyük Türkçe Sözlüğe göre, kelime “1. Yalnız bir kişiye, bir şeye ait veya ilişkin olan, spesiyal 2. Benzerlerinden ayrılmasını sağlayan bir özelliği olan, spesiyal. 3. Bir kişiyi ilgilendiren, hususi, zatî 4. Devlete değil, kişiye ait olan, hususi, resmi karşıtı.”

manda farklı toplumsallık biçimlerine de karşılık geldiğini ifade etmek mümkündür. Aksi halde, bir tarafta aleni, ortak ve herkesin erişimine açık, diğer tarafta ise, mahrem, sınırlı ve kapalı olmakla simgelenen hayata dair farklılıklar anlamını yitirdi. Bir bakıma görünür olanla görünmez olan arasındaki ontolojik ayrımın yitmesi gibi hayatın akışına ters bir durum ortaya çıkardı. Nitekim bahsi geçen ayrıma ilişkin olgusal gerçeklik bu farklılıkların izlerinin Antik Dünya öncesinde de mevcut olduğunu göstermektedir. Arkeolojik kayıtlar kamusal olanla özel olan arasında gözle görülmür farklılıkları yazılı olmayan topluluklar içerisinde bile tespit etmektedir. Ayrıca, bu ayrımın sadece Batılı toplumlara içkin olmadığı da tarihsel bir gerçekliktir. Yeryüzünün pek çok bölgesinde özellikle yerleşik topluluklarda söz konusu ayrımı mümkün kılan toplumsal görüngüler mevcut bulunmuştur.³⁸ Dolayısıyla, her ne kadar tam olarak günümüzdeki anlamında olmasa da özel ve kamusal arasındaki ayrımın farklı insan kültürlerinin ortak özelliği olduğu belirtilebilir.³⁹ Öte yandan, hem demokrasiye imkan veren bir politik bir varoluş biçimi teşkil etmesi hem de bu deneyimin çoğunlukla kayıt altına alınması nedeniyle kamusal ve özel alan arasındaki ayrımın izlerinin Antik Yunan dünyası içerisinde tespiti dikkate değer veriler sunmaktadır. Buna göre, politikaya dair özgün bir deneyim olarak Yunan polis’inde kamusal alan ve özel alan *koine* ve *oikos* sözcükleriyle ifade edilmiştir. Zafer Yılmaz’ın da aktardığı üzere “‘Koine’ özgür yurttaşların ortak kullandığı polis’in alanı olarak kabul edilip, kamusal alana karşılık gelirken, ‘oikos’ tek tek bireylere ait olduğu düşünülen, hane hayatını temsil etmekte ve özel alana karşılık gelmiştir.”⁴⁰ Kamusal alan özgürlük ve eşitliğin deneyimlendiği bir alan vasfını taşıırken, özel alan zorunluluk ve hiyerarşinin kendini gösterdiği bir yapı şeklinde teşekkül etmiştir.⁴¹ Bu bağlamda, Arendt’in

anlamlarını ifade etmektedir. Bkz:

“Özel”, TDK Büyük Türkçe Sözlük, erişim 21 Aralık, 2017,

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a3bed4fd49364.52730221. Kelimenin Batı dillerindeki karşılığı ise köken olarak Latince “privatus” sözcüğünden gelmiş olup, Yükselbaba’nın aktardığı üzere “Privatim; kişisel, bireysel olarak, özel olarak; evde; privatus; resmi olmayan, kişi için özelliği olan, bireysel, kişisel, özel, hususi, mahrem” anlamlarını taşımıştır. Bkz: Yükselbaba, *Habermas ve Kamusal Alan*, s.57; Ayrıca, sözcüğün geç 14. Yüzyılda İngilizce’de birisine ait olan, paylaşılmayan, kamu olmayan anlamında kullanıldığı da görülmüştür. Bkz: “Private”, Dictionary.com, erişim 25 Aralık, 2017,

<http://www.dictionary.com/browse/private?s=t>:

Kelimenin Almanca’daki kullanımı hususunda ise Habermas 16. Yüzyılın ortalarını işaret etmekte ve sözcüğün “kamusal görevi olmayan” anlamını içerdiğini belirtmektedir. Bkz: Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, s.70-71.

38 Bu bağlamda, C. Northcote Parkinson’un Pencap ve İndus vadilerinde (M.Ö 500 - M.S 400) Antik Yunan Polislerinden önce demokratik cumhuriyetlerin kurulduğunu göstermesi hem politik anlamda toplumsal farklılaşma düzeyini göstermesi hem de bahsi geçen ayrımın yalnızca Batılı toplumlara içkin olmadığını ifade etmesi bakımından anlamlıdır. Detaylı bilgi için bkz: C. Northcote Parkinson, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, çev., Mehmet Harmancı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976, s.155-156.

39 Bir bakıma kamusal ve özel olarak nitelendirilen ayrımı destekleyen görümlere içeren kültür formlarına tarih öncesi Anadolu’da rastlanmaktadır. Buna göre, söz konusu ayrımları mümkün kılacak toplumsal etkileşim düzeylerine sahip bir örnek olarak Neolitik Çağ’da Aşıklı Höyük ifade edilebilir. Bleda S. Düring’in gösterdiği üzere Aşıklı Höyük’te iki anıtsal kompleks bulunmuştur. Bu komplekslerin avlularında ise sayıca özel olamayacak kadar çok insanın biraraya gelmesiyle çeşitli toplantıların gerçekleştirildiği kuvvetle muhtemeldir. Detaylı bilgi için bkz: Bleda S. Düring, *Küçük Asya’nın Tarih Öncesi*, çev., Azer Keskin, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 87-88.

40 Zafer Yılmaz, “Hannah Arendt’te Kamusal Alan-Özel Alan Ayrımı ve Modern Çağda Toplumsal Alan”, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007, s.14.

41 Antik Yunan dünyasında kamusal ve özel alan arasındaki keskin ayrımın niteliklerini resmetmesi açısından Hannah Arendt’in İnsanlık Durumu isimli eseri dikkat çekmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Arendt, İnsanlık

de gösterdiği üzere kamusal alanın insana yakışır faaliyetlerin gerçekleştirildiği bir ortam, özel alanın ise zorunlu yaşam gereksinimlerinin karşılandığı bir alan olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla, bir anlamda ilkinde erdemli bir hayat arayışının zarif örneklerini ikincisinde ise hayatta kalma dürtüsünün vahşete varan yansımalarını görmek mümkündür. Başka bir anlatımla, kamusal alan insanın toplumsal bir varlık olarak siyasal yaşamına işaret ederken özel alan insanın bir tür olarak biyolojik yaşamına göndermede bulunmaktadır. Aynı zamanda, Etienne Tassin'in de belirttiği gibi “*tüm yurttaşlarda (koinon) ortak olan şey ile sadece kişinin kendisine özgü olan şey arasındaki (idion) bir karşıtlığı ifade etmektedir.*”⁴² Dolayısıyla, bir anlamda çoğul olanla tekil olan arasındaki farkı da belirginleştirmektedir.

Batı politik düşüncesinin yansımalarına günümüzde değin rastlanan özgün bir boyutunu oluşturan bu yapı hem işlevsel hem de deneyimsel anlamda birbirinden kalın sınırlarla ayrılmış yaşam formlarına karşılık gelmektedir. Bununla beraber, bu ikiliği mümkün kılan düşünce biçimi her ne kadar yaşamı anlamlandırmaya yönelik hem bir sınıflama hem de logos – eros, efendi - köle, uygar – barbar gibi antagonizmalara yol açan ideolojik bir araç olarak işlev görse de kamusal ve özel alan arasındaki ayırım anlamında farklı bir boyuta evrilmiş gözükmektedir. Başka bir ifadeyle, farklı dönemlerde farklı görünüm ve işlevler sergilemiştir.

Orta Çağda Habermas'ın da tanımladığı şekilde monarkın şahsında simgelenen bir kamusal hali egemen olmuştur. Monark egemenliğin görünürlük kazanmış bir ifadesi olduğu için aynı zamanda kamusalın da temsilcisi olmuştur. Nitekim aleniyet ve umumiyet ve aynı zamanda mahremiyet sembolleri aynı zatta cisimleşmiştir. Dolayısıyla, özel ve kamusal arasındaki ayırım da bir anlamda muğlaklaşmıştır. Zira hem politik hem de toplumsal olarak ne kamusal alanı oluşturacak bir siyasallık hali ne de özel ve kamusal hayat arasındaki ayırımı pekiştirecek seviyede sembolik bir evren etkin olabilmıştır. Yükselbaba'nın da ifade ettiği gibi, “*Orta Çağda özel ve kamusal alanların varlığını görememekteyiz. Egemenliği simgeleyen semboller, aynı zamanda kamuyu simgelemektedir. Hükümdarın gücü ve ihtişamının bir göstere şeklinde sunumu kamusal bir mahiyet taşımaktadır.*”⁴³ Her ne kadar Orta Çağın tümü için ifade edilemese de bu durumun toplumsal bir kategori olarak burjuvazinin sosyo-politik anlamda güç kazanmasına değin devam ettiği belirtilebilir.

Modern çağda ise kamusal alan ve özel alan arasındaki ilişkinin deyim yerindeyse önceki çağlara nazaran çok daha hızlı ve köklü değişimler yaşadığını ifade etmek mümkündür. Aydınlanma düşüncesinden yönetim teorisine, üretim biçiminden sekülerleşmeye ve gündelik yaşam pratiklerinden aileye değin Batı merkezli kültürel değişim farklı coğrafyalardan pek çok toplumu derinden etkilemiştir. Geçmişin politik ve toplumsal kurumlarından imparatorluk, monarşi gibi bazıları gücünü kaybetmiş ya da ortadan kalkmış, din, aile gibi bazıları ise sergilediği işlevi değiştirmek zorunda kalmıştır. Marshall Berman'ın “Goethe'nin Faust karakteri üzerinden ya-

Durumu. s.65.

42 Etienne Tassin, “Ortak Alan mı Kamusal Alan mı? Topluluk ve Aleniyetin Karşıtlığı”, *Kamusal Alan*, der., Eric Dacheux, çev., Hüseyin Köse, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012, s.83.

43 Yükselbaba, *Habermas ve Kamusal Alan*, s.63.

raticı – yıkıcılık, yıkıcı – yaratıcılık döngüsü olarak”⁴⁴, Max Horkheimer’in ise “rasyonelleştirilmiş bir akıldışılık”⁴⁵ olarak tanımladığı modern uygarlık koşulları bir anlamda antikiteden söz konusu döneme değin belirli bir durağanlık ya da başka bir ifadeyle istikrar teşkil eden toplumsal yapıyı yerinden oynatmıştır. Bu bağlamda, kamusal ve özel alana yüklenen anlam da dönüşüme uğramıştır. Her ne kadar Orta Çağ’da toplumsal anlamda temsillerine pek rastlanılmasa da antikite sonrası bir nevi yeniden doğuş yaşadığı ifade edilebilecek kamusal alan farklı temeller üzerinde inşa edilmiştir. Söz konusu dönemde kamusal alan Habermas ya da Sennett tarafından tarihselleştirildiği biçimiyle toplumsal ve sonrasında politik bir aktör olarak bujuvazinin tarih sahnesine kabaca ilk çıktığı zamanlardaki sergilediği edimselliğin bir mekanı olarak teşekkül etmiştir. Dolayısıyla, burjuvazinin kendi içinde taşıdığı çelişkileri barındırmıştır. Başka bir ifadeyle, nihayetinde araçsal bir rasyonalitenin “yaşam dünyasını” domine edeceği bir muhteva barındırmıştır. Bu durum da, neyin kamusal neyin özel olduğunun tespitini anlamsızlaştırmıştır. Zira kamusal ve özel arasındaki sınırlar burjuvazinin ortaya çıktığı dönemdeki sergilediği politik performansın toplumsal sonuçlarına mugayir bir şekilde ortadan kalkmıştır. Diğer bir ifadeyle, politika düşüncesinde antik bir referans olarak Batılı toplumsal muhayyilede yer etmiş kamusal ve özel olana dair sınırlar belirsizleşmiştir. Kamusal alanda en yetkin temsillerinin bulunması beklenen ahlak, saygı, nezaket, özel çıkarların yansıtılmaması gibi davranış kalıpları yerini bazıları ahlak dışı olarak nitelendirilebilecek nezaketsiz, nobran davranışlara bırakmıştır. Bir bakıma, hayatın idamesi düsturuyla tanımlanmış özel alana dair zorunluluk, hiyerarşi ve çatışma gibi görüngüler kamusal alanı işgal etmiştir. Kamusal alanın simgesel işgali olarak nitelendirilebilecek bu durum da özel olanın karşısında tanımlanan kamusal alanın anlamını yitirmesine neden olmuştur.

Özetle, kamusal ve özel alan arasındaki ayrım her iki kavramın kavramsal özelliklerini pekiştiren toplumsal ve politik faktörlere dayanmaktadır. Nitekim antik dönemden moderniteye değin söz konusu kavram çiftinin toplumsal görünümünün farklılıklar arz ettiği belirgindir. Öte yandan, dikkat çekici bir husus olarak bahsi geçen süre boyunca görünümünün değişkenliğine rağmen kavramların ifade ettiği anlam sabit kalmıştır. Yani, kamusal ve özel olanın neyi temsil edip etmediği üzerinde genişçe bir mutakabatın bulunduğu bir husus olmuştur. Lakin söz konusu uzlaşma tedrici bir şekilde ortadan kaybolmuş gözükmektedir. Kapitalist uygarlığın yükselişinde başat rol oynayan burjuvazinin içsel çelişkileri kamusal alana dair başlangıçtaki ayırt edici görünümü silmiştir. Kamusal alanın fenomenolojik olarak mümkün kılınan koşulların seyri farklı hayat alanlarının birbirine karışması nedeniyle bir krize girmiş gözükmektedir. Zira özel olan hayatın tümünü kapsamıştır. Özel olanı temsil eden değerler kamusal alana bir anlamda hayat veren içerik ortadan kalkmıştır. Özellikle, günümüzün “iletişimsel kapitalizm”⁴⁶ ya da “Google

44 Marshall Berman, *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*, çev., Ümit Altuğ ve Bülent Peker, İstanbul: İletişim Yayınları, 16. bs., 2013, s.101-106.

45 Max Horkheimer, *Akıl Tutulması*, çev., Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınları, 8. bs., 2010, s.120-121.

46 Jodi Dean, “Why Net is not a Public Sphere”, *Constellations*, 10/1 (2003), s.98.

kapitalizmi”⁴⁷ olarak nitelendirilen teleteknolojik koşullarında kamusal ve özel arasındaki ayırmadan bahsedilmesi oldukça güçtür. Zira kamusal ya da özel olanın karşıtlığından öte Jean Baudrillard’ın da *Simülakrlar ve Simülasyon*⁴⁸ isimli eserinde ifade ettiği gibi neyin hakikat olup, neyin olmadığı belirsizleşmiştir. Dolayısıyla, sadece bahsi geçen kavramları değil, kavramlar dünyasının bütününe içeren bir kriz söz konusudur. Sibernetik temellere dayalı bir uygarlık arefesinde söz konusu kavram çiftinin kavramlar dünyasının muhtemel bir yenilenmesinde kendine yer bulması gerekliliği aşıkardır. Aksi halde, toplumsal biraradallığı pekiştiren bir unsur olarak kamusal alan ve demokrasi arasındaki bağlantı kopacak, böylelikle her iki kavram da içi boş bir gösterene dönüşecektir.

Kamusal Alanın Demokratik İçeriği

Kamusal alan kavramsal olarak yalnızca devlet ya da özel alanın karşısında konumlanan bir önerme özelliği taşımamaktadır. Fenomenolojik anlamını mümkün kılan karşıtlıkların ötesinde kavram olumsal manada ilişkisinin bulunduğu farklı savlardan da ayrılmaktadır. Daha açık bir anlatımla, sıklıkla vurgulandığı gibi kavram, “kamusal alan devlet ya da özel alan değildir” aksiyomuyla uyuşmaktadır. Lakin yalnızca negatif yargı içeren bir aksiyomdan da oluşmamaktadır. Zira aynı zamanda, “kamusal alan ortak alandır” ya da “kamusal alan insani bir ortamdır” biçimindeki pozitif yargıları da içermektedir. Başka bir ifadeyle, ne olmadığını ima eden aksiyomlar dışında ne olduğunu ifade eden aksiyomları da ihtiva etmektedir. Böylelikle, kavramsal mevcudiyetini pekiştirmektedir. Ne var ki kavram, bu aksiyomların taşıdığı anlamın tümüne tekabül etmemektedir. Yani, kavramsal olarak pozitif yargılar da içermektedir. Lakin yalnızca uyumlu olduğu pozitif yargılardan oluşmamaktadır. Bahsi geçen aksiyomlar kamusal alanın hakikatının sınırlı bir parçasını temsil eder. Zira ekonomik ilişkilerin gerçekleştirildiği pazar da mahremiyetin ve sevgi ilişkisinin gerçekleştiği bir mekan olarak hane/aile de hem ortak alan hem de bir ortam vasfı taşır. Ama bir kamusal alan oluşturmaz. Nitekim toplumsal yaşam doğası gereği geçişkenliklere sahiptir ve kamusal alan da bu ilişkiselliğin muhatabı olmaktan kurtulamaz. Öte yandan, bu durum kavramın müphemleştiği anlamına da gelmemektedir. Başka bir deyişle, kamusal alanın kavramsal çeperinin toplumsallığa içkin hareketliliğin muhatabı olması mefhumun bütünlüğüne zarar vermez. Bilakis, kavramın merkezine ya da tabiri caizse çekirdeğine etki etmediği müddetçe bu tarz bir ilişkisellik anlamların devinimini sağlar. Dolayısıyla, mefhumun kendini yeniden üretmesine katkıda bulunur. Bir bakıma kavramın güncelleşmesine de yol açarak kalıcılığını pekiştiren bu durum aynı zamanda kamusal alanın fenomenolojik anlamda özgünlüğünü ortaya koyan, değiştirilemez kurucu bir unsurun belirginleştiği bir ana göndermede bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, söz konusu kavramsal karşıtlık ve uyumsuzluğun arasında kamusal alanın mümkün kılan siyasallığın ortaya çıktığı anı vurgulamaktadır.

Kamusal alanın potansiyelini gerçekleştirdiği, fenomenolojik olarak kuvveden fi-

47 Christian Fuchs, “Google Capitalism”, *tripleC*, 10(1): 2012, s. 42-48.

48 Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, çevr., Oğuz Adanır, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 8. bs., 2014.

le dönüştüğü bu “an” ise bir beşiklik etme durumunu andırmaktadır. Kamusal alan yurttaşlara bir özne olarak erdemli bir hayat sürdürülebileceği fiziki ya da fizik dışı bir ortam sunmakta, böylelikle politikanın filizlenmesine olanak tanımaktadır. Zira politikanın özellikle antik Yunan kültürü başta olmak üzere farklı kültür ve dönemlerde ekseriyetle önemli bir uğraşı olarak kabul edilmesi yurttaşların kendini gerçekleştirme idealinde dikkate değer bir araç olma işlevi sergilemiştir. Erdemli hayatın politikayla gerçekleşebileceğine yönelik toplumsal kanaat aktif yurttaşlığı ve dolayısıyla kamusal alanı tahkim etmiştir. Bu bağlamda, politik faaliyet erdemli bir hayatın şubelerinden birini oluşturmuştur. Öte yandan, bahsi geçen anlayışa uygun yaşama şansı da oldukça sınırlı olmuştur. Tarihsel olarak, kamusal alanın politik bir aktör olma vasfı kazandığı anlar kısıtlı bir dönemi kapsamıştır. Zira hem kendi kendinin efendisi olarak yöneteni de yönetileni de yurttaşın kendisinin oluşturması hem de toplumsal varoluşun eşitlik, özgürlük ve iletişim ekseninde özgün bir biçime kavuşması anlamında vuku bulan politik kemalat Akdeniz çevresinde yaygın bir siyasal form olan şehir devletleri kültürünün sona ermesiyle tarihsel bir referansa dönüşmüştür. Hatta Andrew Heywood’un ifade ettiği üzere “*demokrasi geleneğinin kökleri antik Yunan’a kadar uzansa da demokrasi meselesi 19. yüzyıla kadar siyaset düşünürleri tarafından genişçe ele alınmamıştır.*”⁴⁹ Dolayısıyla, bir bakıma toplumsal varoluşa dair deneyimlenmiş antik bir formülasyon olarak kalmıştır.

Söz konusu formülasyon her ne kadar farklı temeller üzerine bina edilmiş olsa da 18. yüzyılda Batı dünyasının Londra, Paris ve Berlin gibi metropollerinde gerçekleşme olanağı bulmuştur. Sonra ki yüzyıllarda 1848 devrimi ya da 1871 Paris komününün belirli ölçüde temsil ettiği bir iki istisna haricinde etkisini kaybeden bu durum kamusal alanın politik potansiyelini yitirmesine karşılık gelmiştir.⁵⁰ Kamusal alanın politik potansiyelini yitirmesi toplumsal ve politik anlamda elde edilen kazanımların son bulmasıyla eş anlamlı olmuştur. Başka bir ifadeyle, toplumsal ve politik sonuçları itibariyle antikite örneğine benzer bir biçimde tecrübe edilen siyasallık halinin niteliği kamusal alanın güçlü olup olmamasına paralel bir seyir izlemiştir. Kamusal alanın güçlü olduğu örnekler politikanın farklı toplumsal sınıf/tabakalarda genelleşip, özgürlük ve eşitlik namına genel bir kazanım sağlanmasına yol açarken, kamusal alanın etkin olmadığı örnekler siyasal alanın bir kişi ya da belirli bir azınlığın tekelinde ziyadesiyle otoriter bir yapı olarak kalmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, biri anayasal anlamda hak, özgürlük ve yükümlülüklerin garanti altına alınmadığı, yurttaşlığın gelişmediği ve bu bağlamda politikanın neşvünema edemediği bir durumu vurgularken diğeri kişi hak, özgürlük ve yükümlülüklerinin anayasal anlamda gelişme gösterdiği yurttaşlık haklarının görece iyi bir konumda olduğu başka bir ifadeyle vatandaşların politik olarak varlık gösterme olanağının bulunduğu bir duruma işaret etmiştir. Diğer bir deyişle, söz konusu durum hem toplumun sahip olduğu genel gelişkinlik düzeyi hem de yurttaşların yöneten-yönetilen ilişkisine katılabilmesine imkan veren bir durum olan demokrasinin varlığını ya da yokluğunu imlemiştir. Bu bağlamda, tarihsel olarak kamusal alanın gerçekleşme olanağı bulunduğu örneklerin toplumsal ve politik

49 Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, haz., Bilge Özel, çev., Hızır Murat Köse, İstanbul: Küre Yayınları, 8. bs., 2017, s.273.

50 Hannah Arendt, *Devrim Üzerine*, çev., Onur Eylül Kara, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s. 328-347.

olarak demokrasi yönünde kazanımlarla sonuçlanan bir duruma işaret ettiğini ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Zira kavram teorik ilişkiselliğinin yanında pratik anlamda da demokrasinin kurucu unsuru olma yönünde bir işlev sergilemiştir. Dolayısıyla, bir bakıma demokrasinin özünü teşkil etmiştir. Jean Luc Nancy'in ifade ettiği gibi;

“Demokrasi betimlenebilir değildir. Dahası, o, özü itibarıyla, betimsel değildir. Belki de bu, sonunda, ona verilebilecek tek anlamdır: Demokrasi, ortak olana dair bir yazgının, bir hakikatin betimlenişinin üstlenilişini alaşağı eder. Ama ortak bir uzamın yapılandırılmasını (configurer) dayatır, öyle ki orada, sonsuzun alabileceği tüm biçimlerin, olumlamalarımızın figürlerinin ve arzularımızın beyanlarının mümkün tüm zenginliğinin yolu açılabilir.”⁵¹

Özetle, kamusal alan ve demokrasinin birbirlerine imkan veren yapılar olduğunu, ne kamusal alansız bir demokrasinin ne de demokrasisiz bir kamusal alanın mümkün olabileceğini belirtmek önem taşımaktadır. Bu bağlamda, yurttaşların katılımını, gündem oluşturup, kararlar alabilmesini sağlayan bir yapı olarak kamusal alanı hesaba katmayan herhangi bir “demokrasi” anlayışının demokratik olmadığı, bir anlamda zahiri kurtarmaktan başka bir anlam ifade etmediği aşıkardır.

Sonuç

Kamusal alan politika ve iletişim çalışmaları başta olmak üzere çağdaş sosyal teorianın önemli bir temasını teşkil etmektedir. Özellikle günümüzün gelişkin teleteknolojik koşullarında internet ve sosyal medyanın kavramın tezahür etmesine elverişli bir ortam sunup sunmadığı tartışılmalı bir konu olmaktadır. Pek çok inceleme internet ve sosyal medyanın sağlamış olduğu erişim, etkileşim gibi olanakların diyalojik bir ortam tesis ettiği, bunun da kamusal alanı mümkün kıldığı biçimindeki anlatıyı sorgulamaktadır. Öte yandan, söz konusu anlatıyı hem olumlayan hem de olumsuzlayan soruşturmanın çoğu kamusal alanın ekseriyetle aleniyet, umuma açıklık gibi niteliklerinin kamusal alanın bizatihi kendisi olduğu şeklinde bir anlayışa dayanıyor gözükmemektedir. Başka bir ifadeyle, kamusal alanın fenomenolojik olarak ihtiva ettiği niteliklerin eksik bir kavrayışına dayanmaktadır. Nitekim kavram yalnızca iletişime dair öğelerden değil aynı zamanda erdem/ahlak, özgürlük, eşitlik siyasallık, çoğulluk, çoğulculuk, nezaket gibi öğelerden meydana gelmektedir. Halbuki, çalışma dahilinde de serimlendiği üzere kamusal alan anlamını ihtiva ettiği özelliklerin eksiksiz bir şekilde işler olmasında bulunmaktadır. Ayrıca, bir telos dahilinde mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, fenomenolojik niteliklerinin bir ya da birkaçının biraradılığı kamusal olarak ifade edilebilecek bir durumun ortaya çıkmasına yol açmamaktadır. Ne aleniyet, umuma açıklık, diyalog ve etkileşim, ne de özgürlük, eşitlik siyasallık, çoğulluk, çoğulculuk ve nezaket tekil ya da bütünsel olarak bir kamusal alan oluşturabilmektedir. Kamusal alan ancak söz konusu hususların yurttaş özneleştirilen, toplumsal biraradılığı da barışçıl kılan politik bir amaç dahilinde işler hale gelmesiyle mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, parça ve bütünü dengeli bir şekilde ihtiva eden bir kavramsal yapının belirgin politik hedeflerle etkileşimini öngörmektedir. Başka

51 Jean Luc Nancy, *Demokrasinin Hakikati*, çev., Murat Erşen, İstanbul: Monokl Yayınları, 2010, s.57.

bir ifadeyle, teleolojik olarak demokrasiye dayanan bir anlam rejimini gerektirmektedir. Nitekim, kamusal alanın literatüre dahil olmasını sağlayan teorik yaklaşımların neredeyse tümünün ortak vurgusu demokrasiyi bir yönetim teknolojisi olarak indirgenişinden uzaklaştırarak söz konusu anlam rejiminin tesis edilmesidir. Bu bağlamda, ifade etmek mümkündür ki kamusal alan demokrasiye kavramsal bütünlüğüne zarar veren araçsal bakış açılarından uzaklaşmasını sağlayabilecek anlamsal bir zemin sunmaktadır. Demokrasi ancak bu zemin üzerinden normatif niteliklerine uygun olarak gerçekleşme imkanı bulabilecek gözükmektedir. Bu imkan da mevcut toplumsal gerçekliğin içerisine düştüğü birey-toplum-doğa eksenindeki krizi aşma yönünde bir potansiyel taşımaktadır.

Kaynakça

- Arendt, Hannah. *Devrim Üzerine*. Çev., Onur Eylül Kara. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Arendt, Hannah. *The Origins of Totalitarianism*. New York: Houghton Mifflin Harcourt, 1973.
- Arendt, Hannah. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press, 2nd Edition, 1998.
- Arendt, Hannah. *Totalitarizmin Kaynakları/2 Emperyalizm*. Çev., Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Baudrillard, Jean. *Simülakrlar ve Simülasyon*. Çev., Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 8. bs., 2014.
- Berman, Marshall. *Katı Olan Herşey Buharlaşıyor*. Çev., Ümit Altuğ ve Bülent Peker. İstanbul: İletişim Yayınları, 16. bs., 2013.
- Canovan, Margaret. “Önsöz”, içinde Arendt, Hannah. İnsanlık Durumu. Çev., Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 4. bs., 2009.
- Dacheux, Eric. “Kamusal Alan: Demokrasinin Anahtar Bir Kavramı”. *Kamusal Alan*. Der., Eric Dacheux. Çev., Hüseyin Köse. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Dean, Jodi. “Why Net is not a Public Sphere”. *Constellations*. 10/1 (2003): 95-112.
- Dictionary.com. “Private”. Erişim 25 Aralık, 2017. <http://www.dictionary.com/browse/private?s=t>.
- Dinçkol, Bihterin. “Yönetilenlerin “Öz” Yönetimi – Kamuoyu”. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 5/10 (2006/2): 49-66.
- Düring, Bleda S. *Küçük Asya'nın Tarih Öncesi*. Çev., Azer Keskin. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Eder, Klaus. “The Public Sphere”. *Theory, Culture & Society*. 23/ 2-3 (2006): 607-611.
- Etimoloji Türkçe. “Amme”. Erişim 15 Ekim, 2017. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/amme>
- Etimoloji Türkçe. “Kamu”. Erişim 10 Ekim, 2017. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kamu>.
- Etimoloji Türkçe. “Umum”. Erişim 15 Ekim, 2017. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/umum>.

- Fraser, Nancy. “Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı”. *Kamusal Alan*. Ed., Meral Özbek. İstanbul: Hil Yayın, 3. bs., 2015, ss. 103-132.
- Fuchs, Christian. “Google Capitalism”. *TripleC*. 10/1 (2012): 42-48.
- Habermas, Jürgen. İletişimsel Eylem Kuramı. Çev., Mustafa Tüzel. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.
- Habermas, Jürgen. *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. Çev., Mithat Sancar ve Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları. 8. bs., 2009.
- Hanada, Tatsuro. “The Japanese ‘Public Sphere’: the Kugai”. *Theory, Culture & Society*. 23/2-3 (2006): 612-614.
- Heywood, Andrew. *Siyaset Teorisine Giriş*. Haz., Bilge Özel. Çev., Hızır Murat Köse. İstanbul: Küre Yayınları, 8. bs., 2017.
- Horkheimer, Max. *Akıl Tutulması*. Çev., Orhan Koçak. İstanbul: Metis Yayınları, 8. bs., 2010.
- Japonca Türkçe Sözlük. “Kamu”. Erişim, 8 Aralık, 2017. <http://jptr.org/?key=kamu>.
- Karadağ, Ahmet. “Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 58-3 (2003): 171-195.
- Koroğlu, Cemile Zehra ve Muhammet Ali Koroğlu. “Klasik Kamusal Alan Modelleri ve Türkiye’nin Kamusal Alan Tecrübesi Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *International Journal of Social Science*. 6/4 (2013): 913-936.
- Langenscheidt Sözlük, “Öffentlichkeit”. Erişim: 5 Aralık 2017. <https://tr.langenscheidt.com/almanca-turkce/oeffentlichkeit#sense-1.1.1>.
- Lippmann, Walter. *The Phantom Public*. New Brunswick: Transaction Publishers, 1993.
- Nancy, Jean Luc. *Demokrasinin Hakikati*. Çev., Murat Erşen. İstanbul: Monokl Yayınları, 2010.
- Negt, Oskar ve Alexander Kluge. *Public Sphere and Experience Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*. Trans. Peter Labanyi, Jamie Owen Daniel and Assenka Oksiloff. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.
- Online Etymology Dictionary. “Public”. Erişim, 13 Ekim, 2017. <http://www.etymonline.com/word/public>.
- Özbek, Meral. «Giriş: Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık”. *Kamusal Alan*. Ed., Meral Özbek. İstanbul: Hil Yayın, 2004, ss. 181-231.
- Parkinson, C. Northcote. *Siyasal Düşüncenin Evrimi*. Çev., Mehmet Harmancı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976.
- Rousseau, J. J. *Toplum Sözleşmesi*. Çev., Vedat Günyol. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Sennett, Richard. *Kamusal İnsanın Çöküşü*. Çev., Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 3. bs., 2010.
- Siir.gen.tr. “Biz Kimseye Kin Tutmayız”. Erişim 10 Ekim, 2017. http://www.siir.gen.tr/siir/y/yunus_emre/biz_kimseye_kin_tutmayiz.htm

- Tassin, Etienne. “Ortak Alan mı Kamusal Alan mı? Topluluk ve Aleniyetin Karşıtlığı”. *Kamusal Alan*. Der., Eric Dacheux. Çev., Hüseyin Köse. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012..
- TDK Büyük Türkçe Sözlük. “Kamu”. Erişim 10 Ekim, 2017. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bbf5a39447480.44573764.
- TDK Büyük Türkçe Sözlük. “Umum”. Erişim 15 Ekim, 2017. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bbf638e967796.65178646.
- TDK Büyük Türkçe Sözlük. “Özel”. Erişim 21 Aralık, 2017. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a3bed4fd49364.52730221.
- Tocqueville, Alexis de. *Amerika’da Demokrasi*. Çev. Seçkin Sertdemir Özdemir. İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Yılmaz, Zafer. “Hannah Arendt’te Kamusal Alan – Özel Alan Ayrımı ve Modern Çağda Toplumsal Alan”. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2007.
- Yükselbaba, Ülker. *Habermas ve Kamusal Alan: Burjuva Kamusalılık İlkesinden, İletişimsel Kamusalılığa Geçiş*. İstanbul: XII Levha Yayınları, 2012.

Conceptual Limits of Public Sphere

MUSTAFA ALİ MİNARLI

Abstract: *The aim of this study is to outline the conceptual limits of public sphere that are commonly mentioned theme on social theory. What the public sphere comprise in phenomenologically, what type of functions it displays creates the main problematics of the enquiry. In this regard, this study first and foremost mentions on the works that gained the todays theoretic meanings of public sphere. Hannah Arendt, Jürgen Habermas, Oskar Negt-Alexander Kluge, Richard Sennett and Nancy Fraser's role in including this concept into political theory. Following, it has been questioned if the meaning of this concept in todays and previous history ever had any changes or not. In this direction the semantic roots and uses has been researched. Afterwards, the difference between public space and private space researched for publicity and pluralism established the founding qualities of the concept. In this work, at last, the relations between political space with politics and democracy was touched upon. This way, it is understood that this concept needs democracy as well as publicity and pluralism for phenomenological integrity.*

Keywords: *Public sphere, Democracy, Politics.*